

A MÁMOR JÓZANABB PERCEI

Részletek Dánielné Lengyel Laura naplójából
(1914. augusztus 16.–szeptember 5.)

Közzéteszi Komáromi Csaba

Dánielné Lengyel Laura (1874–1954) regény- és drámaíró, újságíró, az I. világháború kitörésekor a *Budapesti Hírlap* munkatársa. 1914. július 28-tól az esztendő vé-

gég vezet naplófeljegyzéseket. Lelőhelyük: Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár, leltári szám: 2012.45.1.

K. Cs.

[1914.] Augusztus 16.

Jól haladunk – föltéve, hogy tudósításainknak legalább fele igaz. Ami egy odavetett szóból, mellékesnek tetsző sorból látszik, hogy ellenségeink sem alusznak. Egy-egy véletlenül nehezen megkapott ellenséges külföldi lapból látjuk, hogy ellenfeleink sem veszik komolyabban az igazságot, mint mi. Ez különben természetes. – Harcolni most kötelesség!

És annyi bizonyos, hogy a párizsi lapok szenzációs híreinek ellenére is még élünk – vagyunk. Meddig? Azt nem tudjuk, de még eddig nem sikerült a glóbuszról lesöpörni bennünket. És huhogás az is, hogy a németek egyenesen törnek Párizs felé, hogy Lüttich¹ elesett, Namur alig tudja már magát tartani. És az északi harctéren is verik vissza az oroszokat, kik mellesleg mondva Königsbergig hatoltak. A mieinké Sabác, és bár vészesen nagy emberáldozat árán jutottunk a vár birtokába, Budapest lampionnal ünnepelt, és mámoros volt az örömtől.

A mámoroknak azonban vannak józanabb percei, s e percekben úgy tetszik, kissé túllontúl nehezen haladunk mi ott lent, Szerbiában. Érteni egyikünk sem ért a dologhoz, de hivatalos katonai főemberek mondták, hogy ne várjunk apróbb értesüléseket. Szerbiával egyszerre, gyorsan, minden dulakodás nélkül kell végeznünk. Hogy is mondta Tisza István, „rendet csinálunk Szerbiában, mint ahogy a patrol rendet teremt a korcsmában a duhaj legények közt”. Nekünk Szerbiával nem szabad apró csatapatekba [!] kezdeni – mondotta Hazai² –, az északi harctéren megesik, hogy egyik ütközetben mi győzünk, másikban az oroszok, ám Szerbiával szemben ezt nem engedhetjük meg magunknak. Nagy fensőbbiséggel kell egyszerre összetörni. S még egy Tisza István-féle mondas is eszembe jut: „ha poloskát irtatok, nem jelentetem bulletinekben, most füstöl a kézi, [!] most fuldokolnak a piszkos állatok stb. Elég a végeredmény tudatása: a lakás tiszta.” (Ezek a mondasok!... A szerkesztőségben suttozták. De vajon igazán mondta az illető?... Ha igaz?... Rettenetes.) Ha komoly, vezetői felelősséggel bíró emberek ajkáról hall ilyesmit az ember, képzelhetni, mint gondolkodik a tömeg. Gyerekjátéknak vették a szerb háborút. Fájdalom, a dolog sokkal komolyabbnak bizonyult. A szerb nem rossz

¹ Liège, Belgium.

² Hazai Samu báró (1876–1942) honvéd tábornok, 1910 és 1917 között a Magyar Királyság honvédelmi minisztere.

katona, s ha az volna is, neki ugyanúgy élet-halál harca ez, mint nekünk. Erkölcsi erejét (ha szabad ez ügyben ilyesmiről beszélni) erősen növelheti, hogy a kultúr Európa ómiatta borult vérbe-lángba!

Am amit Belgrád állítólagos bevételével csináltak, az mégis erősen operettízű volt. Ezen nagyon mulattak ellenségeink. A párizsi krogik napokig a mi belgrádi bevonulásunkból éltek. Szó, ami szó, nevetséges is volt ez ügy. Éppen a szerkesztőségben voltam, mikor távirat jött, hogy Belgrád elesett. A táviratot Balázs Ignác³ vette át, megmutatta nekem is, és bevitte Csajthayhoz.⁴ Pár órával később már dühösen cáfolta meg a hírt Hazai miniszter, de már semmi sem tudta megakadályozni, hogy a plakátok és esti lapok ne hoznák Belgrád elestét. Színes leírásokkal természetesen, melyekből nem hiányzott a nagy szakállú polgármester az obligát sóval, kenyérrel, kulccsal és alázatoskodó szavakkal. Meg volt énekelve a mi tábornokunk kegyes, jóakarató biztatása a védtelen polgárokhoz. Mikor ezeket a lovagias, középkori históriákat olvasnom kellett, már hallottam Rákosi Jenőtől,⁵ hogy „mindez csak pihent agyvelők romantikus munkája”. Hazamentem, sírtam, dühöngtem, és egész éjjel undorodtam magamtól.

Nem, ennek, ilyesminek nem szabad megtörténni. Nem szabad komikus elemnek vegyülni ebbe a hömpölygő vértengerbe. Ez gyalázatos. Ez megbecstelenítő azok ellen, kik oly komolyan és elszántan indulnak a halálba értünk.

Mert indulnak komolyan, elszántan, bátran. Mindennap nézem a katonák elvonulását. Néha órákig állok az utcán, és vizsgálom arcukat, szemüket, homlokukat. Egy barna kun arcú, harmincas években levő férfi szeme nem megy ki a fejemből. Olyan messze néző, „távolba vesző” pillantása volt, mintha már semmi köze nem volna a földi dolgokhoz. A szemünk összekapcsolódott, remélem, nem látta meg, mit gondolok: ez az ember nem fog hazajönni a háborúból. [...]

Hát itt volt a trónörökös, Károly Ferenc József a feleségével, Zitával. A fogadtatásuk szép, meleg és kedves volt, s ők úgy álltak ott az éljenző tömegben, mint két ijedt, eltévedt gyermek. Sem a férfi, sem az asszony nem ért meg még a reprezentálásra. Igen fiatalok. Meg, mint mondják, Ferenc Ferdinánd akarata elzárta őket minden nyilvános szerepléstől. Zavaruk, az idegességük határozottan kedves volt. A férfi állandóan mosolygott, az asszony csinos arca különböző színeket váltott. Hol fehér volt, hol piros. Úgy álltak ott, mint két kis szegény, eltévedt, zavarba jött gyermek. Vagy talán azok is. Ki tudja, ebben az égháborúban hová vezet életük útja? És hová vezet mindnyájunké? Három hónap múlva talán Szent Pétervárott és Párizsban leszünk, de az is lehet, hogy nem leszünk sehol, és vége mindennek. A fiatal trónörökös párt nézve pedig Carlyle leírása jutott eszembe. XV. Lajos meghal, és az udvar rohan a dauphinhez tisztelegni. Lajos és Marie Antoinette ott állnak a terem közepén, és hirtelen sírva fakad mind a kettő. „Istenem, még olyan fiatalok vagyunk.” Úgy sajnálták magukat szegények, és olyan igazuk volt.

Augusztus 19.

Soha ilyen lelkes királyünneplés. Ferenc József sohasem volt ilyen népszerű, mint most, mióta a világháborút megindította.

Azt is beszéltek a romantikusabb lelkek, hogy 18-án, a király születésnapján proklamálják Szerbia elestét. Szép kis születésnap ajándék a királynak! Ám természetesen az

³ Balázs Ignác (1856–1938) újságíró, jogász.

⁴ Csajthay Ferenc (1862–1940) a *Budapesti Hírlap* felelős szerkesztője (1891-től).

⁵ Rákosi Jenő (1842–1929) a *Budapesti Hírlap* egyik alapítója, 1881-től 1925-ig főszerkesztője.

egész meglepetésszerű terv olyan naiv, hogy a gondolkozó ember egy pillanatig sem hitt benne. Sőt percről percre bizonyosabbá válik, hogy Szerbia jóval keményebb és keserűbb falat, mint hitték. A sabaci vérfürdőről⁶ rémmeséket beszélnek, és Belgrád még mindig áll. Sőt most már nem is szükséges a bevétele – jelentik. Ezek azok a hazugságok, melyeknek örülnek a naiv, hiszékeny lelkek. Bár én is tudnék hinni bennük.

Vannak pillanatok, mikor én is erővel elhitetem magammal, hogy győzünk, és mi – ej, dehogyis mi – a Német lesz Európa ura és parancsolója. Ez most a legjobb eset, ezért kell harcolnunk, ezért kell imádkoznunk.

De vannak kétségbeesett, gonosz, kegyetlen perceim, mikor mintegy vízióban látom magamat menekülni az orosz uralom elől. [...]

Hagyjuk most ezt. Gondoljunk arra, hogy győzünk, és megalapítjuk a németiség világaluralmát. Mert erről van szó most és nem másról. Huj, micsoda juncker szellem lesz itt uralkodóvá, hogy fog tombolni a gentrygőg! Ez is mindegy! Csak győzzünk! Aztán még közben ráérünk a magunk külön igazáért verekedni. Most verekedjünk együtt közösen az életért. Ha győzelem lesz, jön egy nagy gazdasági fellendülés, és két osztálynak lesz jó dolga, az úgynevezett történelmi osztálynak és a szabad pályán levő vállalkozónak, üzletembernek. Mi, kik valamiféle progresszív gondolkodást képviselünk, ott a háttérben fogunk kullogni. És valljuk meg, ezt meg is érdemeljük. Tettünk-e ezért az úgynevezett progresszív ügyért egyebet, mint hogy alkalomadtán a jó Istent detronizáltuk, mintha vele és nem a rossz emberekkel lett volna bajunk. Semmi sem volt lelkünkben a látnokból, a prófétából, és bár benne éltünk a világtörténelmet megalkotó időkben, nem sejtettünk belőle semmit. Ha a béke a mi békénk, német béke lesz, nagy reakció, sovinizmus, türelmetlenség szakad reánk. De bár már szakadna, bár már itt volna! Mert ha a szerencse ellenünk fordul, akkor igazán nem jön semmi, csak a nagyszerű halál. [...]

Irtózatossá hírek jönnek a szerbek kegyetlenkedéséről, ám azt hiszem, a mieink sem szavalnak lírai verseket nekik. Gyermek és asszonyok lőnek reájuk rejtékhelyekből. Ez irtózatossá! De ezek a másállapotossá asszonyok és tízéves fiúk ezzel az orgyilkossággal hazájukat védik a betörő idegentől, ki elveszi élelmüket, felgyújtja házukat, legyilkolja férjüket és apjukat. Irtózatossá a szegény magyar baka sorsa, ki ott hörög átlőtt mellel a szerb mezőkön, de az a gyilkos asszony és gyermek ilyenkor nagynak, dicsőnek, hősnek érzi magát, és elfogadja, viseli a mártírhalált, mely nem is késik soká! Mi lett azokból a nőkből és a gyermekekből, kik lövöldöztek? – kérdeztünk meg egy sebesült tisztet. Ne beszéljünk erről, nem akarok rá gondolni – mondta, és fehér lett még az ajaka is.

Azok a szerb asszonyok és gyermekek ott függenek a fákon, himbálja testüket a szél, varjak keringenek a fejük felett, és a szerb történelem – ha lesz még ilyen, alkalmasint [mint] mártírhalált halt hősokról beszél róluk. Vagy nem ünnepeljük mi még ma is az egri nőket, kik forró vizet öntöttek az ostromló törökökre? Az ostromló basa előtt ezek a nők megdühödött fúriák és veszett bestiák voltak, és e jó véleménye szerint bánt is el velük, ha egyet-kettőt megkaphatott közülök.

Így a háborúban nem szabad gondolkozni, s ahogy a rendes polgári törvények fel vannak függesztve, úgy kell felfüggeszteni a józan ész ítéletét, az emberiség, a méltányosság, a humanizmus szempontjait. A mi nagy, a mi cinikus Mikszáthunk írja va-

⁶ Šabac (Szerbia), a csatáról és a szerbek kegyetlenkedéseiről lásd részletesebben: A VILÁGHÁBORÚ KÉPES KRÓNIKÁJA, 7. füzet, 1914. nov. 22. 201–213. http://epa.oszk.hu/01500/01596/00007/pdf/1vh_kepes_kronikaja_1914_07.pdf-213.

lamelyik munkájában,⁷ hogy egy görögnek elmesélik, hogy a törökök a görög hadifoglyokat sötét, föld alatti börtönökbe zárják. Oh, a gazemberek, a gazemberek – sóhajtozik a görög. No-no – vizsgáltják az elkeseredett hazafit –, hiszen a görögök sem maradnak adósok, forró zsírban sütik ki az elfogott törököt. Mire a görög vállat vonva felel: – Istenem, hát mit csináljanak szegények? Csak nem süthetik finom vajban vagy pampuskában?⁸

Ez a háború – hogy valahogy franciául ne mondjam.

Augusztus 25.

A németek már alaposan ráfeküdtek Belgiumra. Lüttich, Brüsszel, Namur, minden a kezükben, vonulnak Párizs felé. Már nincsenek messze Franciaországtól.

Meg kell állapítani – bár az objektív megállapításoknak van e napokban legkevesebb értelmük –, mindamellett meg kell állapítani, hogy Belgium becsületességének szomorú áldozata. Szerződés, rokonszenv, kultúra, minden a franciához fűzte. Komolyan vette a kötelességét, a szimpátiát, a barátságot, s most lehet, hogy elpusztul ezért a föld színéről. Ezek a görbe sorok nincsenek a nyilvánosságnak szánva, hát itt leírhatjuk, hogy kár értük. A mi lapjaink tájékoztatnak a szerencsétlen nemzet ellen, holott sokkal becsületesebben, hívebben és nemesebben járt el, mint eljár a mi kedves szövetségeseink, Olaszország, lesve, hogy ki lesz az erősebb, hogy annak kedvéért billentse fel a jóakarát semlegességét.

Egyébiránt nincs-e neki is igaza? [...] Igenis az olasz királynak, az olasz kormányának kötelessége őrködni az olasz nép minden csepp vére felett, és igenis perfiden, alávaló módon hitványul, mindenféle baráti, szövetségi és egyéb köteléket felrúgva úgy kell neki balanszírozni, hogy csak akkor avatkozzék a háborúba, ha haszna lehet belőle, csakis akkor csatlakozzék, kitől kaphat ezekért valamit. Akkor még mindig ráér kitálatni valami szép erkölcsiséget, mi föltétlenül szükséges a háborúhoz. [...]

Az orosz az keményebb dió; bár ott is sok diadalt arattunk. A németek teméntelen foglya, a mi kraszniki diadalunk⁹... Hát ők? Hát az oroszok? Ők sem szavalják Puskin verseit, az már biztos, hogy jó mélyen bent vannak Galíciában. S mi nem tudunk semmit. A hadijelentések szép időről és a jobb- vagy balszárny meggyöngyüléséről szólnak. Mentül több újságot olvas az ember, annál jobban kóvályog a feje. Egy bizonyos, hogy hazudtunk mi is, az ellenségeink is. A háború igazi képét majd a béke után egy-két évvel írják meg. Addig sötétben tévelygünk, és nem lehetetlen, hogy az oroszok már Hatvanban lesznek, és mi még mindig a kraszniki diadal részleteit olvassuk. Örömmel olvasva, hogy az idő jó, s az ellenség balszárnya gyöngül. S mind e sok szenzáció megerősítve a derék haditudósítók által, kik munkájuk felől bátran ülhetnének idehaza, a New York kávéházban.

Augusztus 29.

Az első nagy változás, amit az embereken észlelek, kezdenek beletörödni abba, hogy körülöttük vértenger hömpölyög. Az első hetekben annyi sápadt arc, nyugtalan, álmat-

⁷ Mikszáth Kálmán *BESZTERCE OSTROMA* című regénye első részének bevezető sorairól van szó.

⁸ Fánk.

⁹ Ma: Krasznik, Lengyelország. Az akkor Oroszország részét képező településnél 1914. augusztus 23. és 25. között zajlott a háború első csatáinak egyike, mely a Monarchia első győzelmét hozta az oroszok ellen. A csatáról lásd bővebben: *AVILÁGHÁBORÚ KÉPES KRÓNIKÁJA*, 9. füzet, 1914. dec. 6. 263–274. http://epa.oszk.hu/01500/01596/00009/pdf/1vh_kepes_kronikaja_1914_09.pdf.

lan éjjelekről beszélő szempár... S ímé egy hónap sem telt el, az emberek beletörődnek a háborúba, s elviselik a vértengert. Már tudok aludni, s ha leülök az ebédhez, nem gyűröm gépiesen a falatot a számba. Némelyik falat már ízlik is, pedig fent éjszakai még tart az ötnapos csata, emberi fantázia be sem éri a borzalmakat, mik ott, Lemberg alatt történhetnek. Eddig alig bírtam aludni. Brómot szedtem. Tegnap éjjel tudva azt, hogy ott fent hömpölyög az embervér, elaludtam, s ostoba és úgynevezett kellemes álmaim voltak. Utálok magamat!...

Ejh, talán nincs is igazam!... El kell viselni mindent – mondják az erősek, kik oly könnyen beletörődnek a más bajába. Úgy látszik, megedződtem. Az erősek fajtájához tartozom.

Csak néha hirtelen, váratlanul szorul össze a szívem, és oly különös sajjással fáj, hogy majd leesek a földre. [...]

Szeptember 1.

Hétnapos csata, és még mindig csak annyit tudunk: Szép idő van, a harc folyik. [...] Ez a Sabác! Láttam a sebesültjeit. Csak a könnyebbeket. A nehezebbeket nem szállítják ilyen messze, s ha nagyon rosszul van vagy lázas a sebesült, senkit nem eresztenek be hozzá.

Majdnem minden kórház telve van velük. A legtöbbjéből nem lesz ép ember soha. És ezek a könnyebb sebesültek!... Hát a súlyos betegek? Hát, akik ott fekszenek szerb mezőkön, megcsónkítva, kifordult belekkel, felhasított gyomorral. És ez a sabáci diadal!

Azt mondják, hogy ez a sabáci diadal a József főherceg ügyetlensége volt. Ő vezette úgyszólván mézárszékre a somogyi magyar fiúkat, legbátrabb katonáinkat, kiknek nem is kellett sok biztatás. Aknák, farkasvermek, drótsövények és egy megdühödött, életét védő vad nép várta őket. A sabáci diadal egyik legvéresebb fejezete lesz a háború történetének.

Ez bizonyos. És bizonyos az is, hogy József főherceget visszahívták, itt van Budapesten, és sebesülteket látogat, feleségével, Augusztával együtt. Ma is volt két vagy három kórházban. És az is feltűnő, hogy szó sincs visszameneteléről. [...]

Említettem, hogy milyen hatalmasra fog csapni a háború után a faji gőg, a sovinizmus, a nacionalizmus stb. stb. Íme itt van egypár szép jele. A japánok, kikről joggal feltehetjük, hogy az oroszok ellen fognak fordulni, segítségére mentek szövetségésüknek, Angliának. Azelőtt a legkitűnőbb, legszimpatikusabb faj volt, a férfiasság, a bátorság, az erő, az önfegyelem mintaképe mind-mind a japáni. Most alávaló, sárga ördögök, ravasz, alantas, erkölcstelen, mint minden színes ember. Angliának örök szégyene, írja egyik szabadelvűségéről híres lap, hogy a sárga veszedelmet rázúdította fehér testvéreire, hogy alantas, színes emberekkel kell mérkőznünk stb. stb.

Szóval a japántól már visszavettük a nekik nagylelkűen odaajándékozott emberi méltóságot. Színes ördögök lettek megint, s a fehér faj immár halálosan szegényli, hogy úgy bánt vele valaha és úgy gondolkozott róla valaha, mint embertársáról.

Hasonló szemrehányást kap a francia, mert fekete katonáit is a harctérre küldi. Szóval a fehér kör faji öntudata már a háború hatodik hetében dühöng. Majd jön a többi is...

Majd jön... Úgy követi ezt a háborút, mint követi majd a kolera, a pestis, a fekete himlő. A sok emberélet... A tenger vér!... Istenem, de kár értük, de vajon nem éppen olyan kár az emberi lélek kultúrtermékeiért, mik most egymás után pusztulnak el.

A németek 120 kilométernyire vannak Párizstól.

Szeptember 2.

A nagy északi csata ott, Lemberg alatt már-már nyolcadik napja folyik, s most este hét órakor még mindig nincs eldöntve.

Nyolc napja folyik a világtörténelem legnagyobb ütközete. Nem tudunk semmit. Minden csepp vérünk remeg az izgalomtól... Ez a harc döntő kimenetelű lehet... Ez a harc Varsóért folyik!

Állítólag már Lublinon túl vagyunk, s haladunk Ivangorod erős vára felé. Ivangorodot nekünk hagyták a németek. Kell is valamit csinálnunk, hogy ne csak csöndes kibiceik legyünk Hohenzollern Vilmosnak. A kraszniki csata megerősítette tekintélyünket, de egypár nagy dologra még szükségünk van. Mert ha nem lesz ilyesmi, akkor a diadalmas győzelem sem hoz nekünk semmit. Hűséges vazallusai lehetünk a német császárnak... Ej, hiszen valószínűleg úgyis azok leszünk, de legalább olyan vazallusok, kiknek lehet és szabad élni, boldogulni, gazdaságilag fejlődni.

Egyszer már említettem, hogy a béke, melyért szívemből, lelkemből sóvárgok, milyen konzervatív, junker szellemet szabadít ránk. Próféciám kezd teljesedni. A Bud. Hírlap már nyíltan írja, hogy a köztársasági kormányforma tette tönkre Franciaországot, és egy ország csak a szent monarchikus formák közt fejlődhetik szabadon. A Budapesti Hírlap klerikális, konzervatív stb., mondják erre... Jól van, de majdnem ilyen hangnemben írnak a liberális lapok, és találgatják, kik jönnek Poincaré bukása után, az Orleainok-e [Orléans-ok] vagy a Bonaparték? [...] Az bizonyos, hogy sok minden nekünk, intellektueleknek drága érték fog elpusztulni a háborúban. A pusztulást azonban nemcsak megnyugvással, de örömmel nézzük. Mit nekünk most mindez? Ez az élet-halál harcban nem bír, nem bírhat értékkel. Ha győzünk, majd verekszünk aztán a magunk külön igazáért. Most hadd legyen Tisza István a legnépszerűbb ember. S hadd mulassanak szegény Károlyi Mihályon, ki kint rekedt hajdani szövetségesei között.¹⁰ Magam is odaállok az éljenzők és a nevetők közé – ha kell. Majd azután meglátjuk... Egyelőre győznünk kell, mert ha megvernek bennünket, lefeküdhetünk a közös sírba mindnyájan, konzervatívok és liberálisok, burzsoák és proletárok, Tisza István és Károlyi Mihály. Lefeküdhetünk szépen egymás mellé; örökös halálos álomra. [...]

A magyar újságírók közt legérdekesebb alak most Ignotus. Mindnyájunk között ő a legerősebb legény, a legkülönb, a legkiválóbb, a legarisztokratikusabb talentum. És az ember, ki maga volt a tiszta megértés, a ragyogó értelem, most mintha megbolondult volna, olyan vérszomjas. Háború, háború! Most már mindnyájan a háborúval élünk vagy halunk. De ennyire elveszíteni az objektivitását?! Egy Ignotusnak?! Különben valószínűleg neki van igaza. S ez[ek] a mostani cikkei, melyekben az ellenségben nem lát egyebet alávaló, csirkefogó, bandita seregnél, jobb minden más dolgánál – mert szükséges. Most ilyen cikkekre van szükség, mondják. És jaj annak az írónak, ki 49 után A Nagyvidai cigányokat írja meg, még ha Arany Jánosnak hívják is. Ám a Nagyvidai cigányok fájdalmas, önmarcangoló jajkiáltás, de az a háborús düh!... Ignotus szeme előtt vérben izzik a világ. S lehet, megint neki van igaza, amikor hetenként kétszer-háromszor lebanditázza, lecsirkefogózza, legazemberezi az angolt és franciát. Milyen rettentő nagy és véres lehet a keserűség a szívében, hogy fejedelmi értelmét, gigantikus intelligenciáját, tudását ennyire befolyásolja. [...]

¹⁰ Gróf Károlyi Mihályt, az Egyesült Negyvennyolcas és Függetlenségi Párt egyik vezetőjét – amerikai diplomáciai körútjáról visszatérve a kontinensre – Le Havre kikötőjében hadifogollyá nyilvánították képviselőtársával együtt 1914. augusztus 4-én.

Szeptember 4.

A németek kiverték az orosz Lembergéből. A mi nagy, immár kilencnapos csatánknak az oroszokkal nemigen lesz végleges döntő eredménye. Dankl nagy diadalt aratott Kraszniknál, Auffenberg pedig Lublin alatt, az már bizonyos!

És bizonyos, hogy Franciaország le van tiporva. A német sereg úgyszólván Párizs alatt áll, és a német császár francia földön van. Könnyen és hamar nem fogja otthagyni az országot, mely megalázva, letiporva fekszik lábainál. Természetesen örülnünk kellene neki, mert hiszen a német haderő Franciaországban lekötött része felszabadul, és teljes erővel mehet az oroszra. Az oroszra, mely sokkal keményebb és nagyobb, mintsem hittük vagy szerettük volna hinni.

Ám Franciaország! Ki kell neki a keserű kelyhet üríteni. A világosság városára, Párizsra nemsokára sötétség borul. Poincaré és a kormány immár Nantes-ba menekült, és egy kétségbeesetten szép kiáltványban tudatta Párizs népével Franciaország tragikumát. Meneküljön, aki tud! A legújabb hírek szerint Párizst nem védték, nyílt városnak deklarálják, így legalább a bombázást elkerülik, minden kultúrember nagy örömeire. A harc még talán folyik azután is, hogy a németek bemasíroznak Párizsba, de ez már csak az agónia végvonaglása.

A szedáni évfordulót¹¹ szeptember 2-ikán fényesen ünnepelték nemcsak a németek, hanem mi is. Szegény Párizs most megint átszenvedte a 70-iki borzalmakat. Ámde ez így van jól nekünk, és én próbálom elnyomni sajnálkozásomat, mert most a mi életünk a fontos és nem az, hogy mi lesz a világosság városával, Párizssal.

Érdekes alak ez a József főherceg, kinek állítólagos meggondolatlansága idézte fel a sabáci vérfürdőt. Jár-kelet a sebesültek között, most már nemcsak Augusztus, de ő is megjelenik a peronon a többi peronelőkelőséggel együtt. A szegény sebesültek névtelenül, hogy úgy mondjam, inkognitóban érkeznek meg, de a peronelőkelőségek nevét még mindig olvashatjuk. Undorító!

Szeptember 5.

[...] A németek ágyúinak dörgése immár behallszik Párizsba. A kormány maga tanácsolja a népnek, hogy meneküljön, aki csak teheti, különösen tanácsolja az asszonyok és a gyermekek elszállítását.

Hát úgy látszik, mégsem üritik ki Párizst, védeni fogják, a bombázás borzalmaitól akarják megkímélni azt, akit lehet.

Élelemmel állítólag azt vannak látva. Ám lehet-e egy akkora várost, mint Párizs hosszabb időre ellátni? Láttuk 71ben.

A kormány, az elnök Bordeaux-ba ment, úgy látszik, biztosabb helynek tartják, mint Nantes-ot. Az Atlanti-óceán partján van, ott Anglia flottájának védelmére számíthatnak. A francia bank minden érckészletét már áthelyezte Bordeaux-ba. A lapok nagy része már át is ment; a szerkesztőségek csak egy munkatársat hagynak Párizsban, hogy értesítsék őket az ottani eseményekről. A hivatalos lap már Bordeaux-ban jelent meg.

¹¹ Az 1870-es porosz-francia háborút lezáró ütközet Sedannál fölényes német győzelemmel végződött, következményeként a Második Francia Császárság összeomlott, a Német Császárság („Második Birodalom”) pedig a következő év elején megszűnt.

A pánik szörnyű lehet, és ez nekünk jó, ennek örülnünk kell. Örüljünk hát, de mértéketlenül, és nem úgy, mint lapjaink teszik. Már nemcsak a Budapesti Hírlap, de a radikális, ízléstelen túlzásai miatt immár egyszer kormányrendeletre majdnem megfojtott Nap is örül, hogy a francia köztársaságnak vége, s császárság vagy királyság jön most helyébe.

Miért kell örülni ennek? Mert nem gondolkozunk, mert a harci düh elvakított bennünket, s mert mindenre inkább van most szükség, mint logikus, értelmes, tiszta gondolkodásra. Az erők harca ez, és semmi köze hozzá az értelemnek, a belátásnak, a judicizmusnak.

Ahogy a lipcsei csata¹² száz évre visszavetette az emberiség fejlődését, úgy fogja most 1914 visszavetni megint száz évre a konzervativizmus és feudalizmus karjaiba. Ez lesz a sorsunk – ha győzünk, s ha megvernek bennünket –, nem kell többé a sorsunkról gondoskodni, a halottnak mindig és mindenütt jó, az ő pihenését nem zavarja semmi.

Lublin körül tíz nap óta folyik éjjel-nappal a küzdelem. Ezekről az emberekről tíz nap óta nem került le a ruha, és tíz napja alusznak szabad ég alatt, a földön. Mikor lefekszem az ágyamba, mindig reájuk gondolok, és szégyenlem magam, hogy kényelmesen, nyugodtan fekszem, és aludni bírok.

Lemberg immár az oroszoké, teljesen kivertek onnét bennünket. Szeptember 31-ka óta vették el tőlünk.

„...AZ IRODALMAT ÚGYIS MEGETTE A FENE”

Részletek Laczkó Géza naplójából

Közzéteszi Veres Miklós

Laczkó Géza (1884–1953) író, újságíró háborús naplója, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum őriz (V. 4887/1), egy befutott budapesti író helyzetét, gondolatait, belső vívódásait tárja az olvasók elé. A mozaikos írás 1914 és 1920 közötti bejegyzései három jól elkülöníthető időszakot ölelnek fel. Az első rész 1914 nyaratól 1915 januárjáig

tart. A második rész 1915 májusától 1916 márciusáig tartalmaz bejegyzéseket. A jóval töredékesebb utolsó rész 1918 októberé és 1920 májusa között született. Az alábbiakban közölt részlet a merénylet és hadüzenet közötti, valamint a háború első napjainak eseményeit mutatja be.

V. M.

¹² Az összesen közel százezer halottat követelő „népek csatáját”, az I. világháborúig Európa minden addiginál nagyobb ütközetét 1813. október 16. és 19. között vívták, melynek következtében az Első Francia Császárság megbukott.